

СКАРБИ І ТАЄМНИЦІ МОРСЬКОГО ДНА**Академіку НАН України Є.Ф. ШНЮКОВУ — 75**

Пошуки матеріальних втілень таблиці Д.І. Менделєєва у земних надрах і морських глибинах — пріоритетне завдання геолога-геохіміка. Тут необхідно поєднувати фундаментальні теоретичні підходи з проникливістю й інтуїцією геологорозвідника-практика, наукову методологію і концептуальні розробки — з прикладними методиками відкриття родовищ корисних копалин.

Півстоліття свого життя віддав дослідженню земної кори і морського дна видатний учений-геолог академік НАН України Євген Федорович Шнюков. Його наукові досягнення значною мірою сприяли розширенню мінерально-сировинної бази України.

Євген Федорович народився 26 березня 1930 р. в м. Архангельську, в родині службовців. З шкільних років вирізнявся допитливістю, невгасимим потягом до знань, аналітичністю мислення. Десятирічку закінчив із золотою медаллю в м. Одесі, геологічну освіту здобув у Київському державному університеті ім. Т.Г. Шевченка: там одержав диплом із відзнакою за фахом «геолог-геохімік». У 1958 році після навчання в аспірантурі в Інституті геологічних наук АН УРСР Є. Шнюков успішно захистив кандидатську дисертацію. Її основою стали дослідження мінералогії Криворізького залізорудного басейну та мінералів заліза Українського щита. Відтак Євген Федорович основну увагу зосереджує на вивченні генезису кімерійських залізних руд Азово-Чорноморської провінції та марганцевих руд Нікопольського басейну. Результати поглиблених і цілеспрямованих досліджень у галузі геології, мінералогії та геохімії заліз-

них руд Азово-Чорноморської провінції згодом були узагальнені ним у докторській дисертації, захищеній у 1965 році.

Цьому регіону присвячені такі найважливіші праці вченого, як «Мінералогія железорудной формации Керченского бассейна», «Марганцево-железные руды Керченского бассейна», «Генезис киммерийских железных руд Азово-Черноморской рудной провинции». Результати багаторічних досліджень марганцевих руд на території нашої держави відображено у численних статтях та монографії Є.Ф. Шнюкова «Марганцевые руды Украины».

Наша держава з-поміж інших виділяється потужною мінерально-сировинною базою. Адже, займаючи лише 0,4% території, 0,8% кількості населення планети, Україна може добувати близько 5% загальносвітових мінерально-сировинних ресурсів. А за показниками окремих із них вона значно випереджає багато країн. Так, у нас до-

Є.Ф. Шнюков

бувають 25% марганцевих, 10% — залізних руд. І в забезпеченні вітчизняної промисловості цією мінеральною сировиною вагоме значення мали наукові відкриття і комплексні геохімічні дослідження Євгена Федоровича Шнюкова.

Розвинувши і вивчивши металогенію суходолу, вчений одним із перших в Україні почав розгортати геологічні дослідження як внутрішніх морів, так і Світового океану. Під його безпосереднім керівництвом було збудовано перше спеціалізоване бурове судно «Геохімік», що дало змогу виконувати буріння з відбором керну до 100 м при глибині моря до 30 м. Це допомогло дослідити геологічну будову Азовського моря і північно-західної частини Чорного моря, а також провести спільні дослідження російського, болгарського та грузинського шельфу. Є.Ф. Шнюков став організатором і керівником двох спеціалізованих геолого-геофізичних експедицій науково-дослідного судна (НДС) «Академік Вернадський» в Індійський та Атлантичний океани, комплексної міжнародної чорноморської експедиції на НДС «Михайл Ломоносов», численних експедицій у Чорне море на НДС «Іхтіандр», «Київ», «Профессор Водяницький» тощо.

Основні результати вивчення шельфу внутрішніх морів і донних відкладів опубліковані в монографіях за участю Є.Ф. Шнюкова: «Геологія Азовського моря», «Геологія і металлогенія северной и экваториальной частей Индийского океана», «Металлогенические исследования в морях и океанах», «Геологія і металлогенія Тропической Атлантики», «Тропическая Атлантика. Регион Гвинеи», «Геологія, геофізика і гидрографія северо-запада Чорного моря», «Железо-марганцевые конкреции Индийского океана», «Геологические проблемы Чорного моря». Фундаментальною є праця Є.Ф. Шнюкова, Р.М. Білодіда, В.П. Цемка «Полезные ископаемые Мирового океана», яка витримала два видання (1974 і 1979 роки) і була удостоєна академічної премії ім. В.І. Вернадського. За восьмитомну серію праць «Геологія шельфа УРСР» (1981–1986) Є.Ф. Шнюков як ініціатор, провідний автор і головний редактор видання, а також ряд співавторів отримали Державну премію УРСР у галузі науки і техніки.

Загальновідомо, що Україна має вельми невеликі запаси традиційних енергоносіїв — нафти і газу. Сучасні потреби у нафті власними ресурсами вона задовольняє тільки на 8, а в газі — на 22 відсотки. Тому вивчення Азово-Чорноморського басейну щодо покладів там нафти і газу має надзвичайно велике значення. Це вже справа навіть не наукового пріоритету, а питання зміцнення національної безпеки, економічної незалежності нашої держави.

Євген Федорович давно і результативно розробляє проблему газового вулканізму Азово-Чорноморського регіону як індикатора нафтогазоносності глибинних горизонтів шельфу та континентального схилу Чорноморської западини. Впродовж останніх років під його керівництвом здійснюються дослідження газогідратів у донних відкладах Чорного моря як одного з майбутніх джерел енергетичної сировини. Розвиваю-

Науково-дослідне судно «Київ» у Севастополі

чи наукові уявлення щодо походження грязьових вулканів, учений дійшов висновку про значну роль такого типу вулканізму в утворенні газогідратів. Це означає, що Чорне море є одним із найперспективніших морів Світового океану щодо нафто- і газогідратності. За оцінками російських геологів, потенціальні відклади газогідратів тут сягають 25 трлн м³.

Останнім часом з ініціативи Є.Ф. Шнюкова розробляється програма проведення науково-дослідних робіт з картування відкладів газогідратів в українському секторі Чорного моря.

Геохімічні дослідження вченого допомогли виявити Південно-Українську провінцію тонкодисперсного золота. Перспектива пошуків промислових розсипних родовищ у її межах оцінюється досить високо.

Наукові досягнення Євгена Федоровича, його новаторські підходи у галузі мінералогії знайшли визнання не тільки в Україні, а й у світі.

Є.Ф. Шнюков — академік НАН України, дійсний член Міжнародної академії наук (МАН) Євразії, директор Національного науково-природничого музею НАН України, директор Відділення морської геології та осадочного рудоутворення. Євген Федорович — Заслужений діяч науки і техніки УРСР. Вченого обрано головою Літологічного комітету України, Музейної ради НАН України, Наукової ради з проблеми «Геологія та корисні копалини морів і океанів», він є членом Науково-технічної ради з досліджень Антарктики та багатьох інших наукових рад, комітетів і комісій. Є.Ф. Шнюков — двічі лауреат Державної премії України у галузі науки і техніки. Він також нагороджений орденами «Знак пошани» та «За заслуги» III ступеня, золотою медаллю Леонардо да Вінчі МАН Євразії, іншими відзнаками.

Євген Федорович бере активну участь у діяльності міжнародних організацій — Міжнародної програми геологічної коре-

ляції ЮНЕСКО, Міжнародного союзу геологічних наук, Міжнародної асоціації з генезису рудних родовищ тощо. Як визнаний світовою науковою спільнотою фахівець у галузі морської геології вчений був делегований для участі в роботі Комітету ООН з мирного використання дна морів і океанів (Женева, 1971; Нью-Йорк, 1972; Париж, 1985, 1987). Він неодноразово очолював чи входив до складу оргкомітетів багатьох конгресів, нарад і симпозіумів українського та міжнародного рівнів, керував школою-семинаром з морської геології для спеціалістів з країн Західної Африки по лінії ЮНЕСКО (Гвінея, 1987).

Є.Ф. Шнюков чільну увагу приділяє науково-організаційній роботі. Впродовж 1968–1973 років він був заступником директора Інституту геологічних наук, а згодом — Інституту геохімії і фізики мінералів АН УРСР. Протягом 1977–1992 рр. очолював академічний Інститут геологічних наук. Багато років був головним редактором *«Геологічного журналу»*. Тепер він головний редактор новоствореного наукового часопису *«Геология и полезные ископаемые Мирового океана»*.

Євген Федорович гармонійно поєднує дослідницьку роботу з педагогічною. Його ґрунтовний курс «Геологія моря і корисні копалини» викладався у Краснодарському, Сімферопольському, Львівському і Київському університетах України. Під науковим керівництвом вченого підготовлено понад 30 кандидатів наук.

Академік Є.Ф. Шнюков — автор, співавтор і редактор понад 600 наукових і науково-популярних праць. Лише за останні роки вийшли друком «Газовые факелы на дне Черного моря», «Железомарганцевые конкреции Индийского океана», «Палеостровная дуга севера Черного моря», «Минеральные богатства Черного моря» та ін.

Знаний і шанований у світі вчений — невтомний популяризатор геологічних знань з мінералогії, морської геології та корисних копалин. Окрім численних газетних і журнальних статей, Євген Федорович є автором таких цікавих науково-популярних книг, як «Полуостров сокровищ», «Железомарганцевые конкреции Мирового океана», «Черное море», «Мир минералов», «Катастрофы в Черном море», «Пираты Черного моря», «Сокровища и загадки», «Опасное Черное море» та ін. Інтерес широкого кола читачів викликає саме ця серія книжок, присвячених Чорному морю. Їхньою основою стали праці античних авторів, наукові статті та монографії, історичні документи, архівні матеріали з історії мореплавства, морських битв, відомості про катастрофи кораблів і дивовижні природні явища.

Наукові інтереси академіка НАН України Євгена Федоровича Шнюкова надзвичайно різноманітні. Однак його творчі зусилля сфокусовані сьогодні на обраному ним генеральному напрямі — це створення теорії осадового рудоутворення і відкриття нових родовищ корисних копалин.

75-річний ювілей Євген Федорович зустрічає, сповнений нових планів і дослідницьких задумів. Його невичерпна енергія та ентузіазм, помножені на блискучу ерудицію і наукове передбачення, — запорука подальших успіхів і нових відкриттів.

Ю. КОНОНОВ,
доктор геолого-мінералогічних наук,
старший науковий співробітник
Відділення морської геології
ННПМ НАН України
Г. ОРЛОВСЬКИЙ,
кандидат геолого-мінералогічних наук,
старший науковий співробітник
тієї ж установи